

Дяченко М. Р.
Державний торговельно-економічний університет
Науковий керівник: Нікітенко В. М., к.ю.н., доц.,
доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу
Державний торговельно-економічний університет,

ВИСНОВКИ ЕКСПЕРТА ТА СПЕЦІАЛІСТА ЯК ДОКАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Однією з основних гарантій об'єктивності та законності кримінального провадження є належне використання доказів. У сучасному розслідуванні злочинів все більше значення мають спеціальні знання, без яких неможливо повністю з'ясувати обставини справи. Тому роль експертів і спеціалістів у кримінальному процесі є дуже важливою. Їхні висновки можуть підтверджувати або спростовувати обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Відповідно до ст. 101 Кримінального процесуального кодексу України (надалі – КПК України) висновок експерта - це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи [1].

Особливість висновку експерта полягає у тому, що він ґрунтується на застосуванні спеціальних методик, технічних засобів та знань, недоступних більшості учасників процесу. Суд оцінює цей доказ у сукупності з іншими, однак практика свідчить, що саме експертиза часто стає ключовим доказом у кримінальному провадженні. Висновки експерта повинні мати чіткий і однозначний характер. Ймовірні формулювання не відповідають критеріям достовірності й допустимості доказів та не можуть бути покладені в основу процесуального рішення слідчого, прокурора або судового рішення.

Експерт складає висновок від свого імені та несе за нього особисту відповідальність, передбачену законом. Такий висновок оформлюється у письмовій формі, однак кожна зі сторін має право подати клопотання про виклик експерта до суду для його допиту з метою уточнення чи доповнення наданих висновків.

Висновок експерта не є обов'язковим для органів досудового розслідування, прокурора чи суду, і вони можуть не погодитися з ним. Водночас така незгода повинна бути належно обґрунтована у відповідному процесуальному акті - постанові, ухвалі або вирокі.

Адвокат Морозов Є.О. відзначив, що висновок експерта, складений у межах кримінального провадження атестованим судовим експертом, може визнаватися доказом у цивільній справі, якщо проведене дослідження стосувалося обставин, що мають значення для предмета доказування у цивільному процесі. Це можливо навіть тоді, коли на момент розгляду цивільної справи вирок у відповідному кримінальному провадженні ще не ухвалений [2].

У свою чергу Поліщук А.С. вказує, що висновок експерта виступає самостійним процесуальним джерелом доказів, яке не має жодних переваг у доказовій силі порівняно з іншими доказами. Він підлягає перевірці та оцінюється на загальних підставах. Особливістю цього виду доказів є те, що висновки експертів спираються на спеціальні знання, яких не мають працівники органів досудового розслідування чи суду. У будь-якому разі інформація, викладена у висновку експерта, може бути використана для обґрунтування обвинувачення або виправдання лише разом з іншими доказами, зібраними у кримінальному провадженні [3].

Висновок експерта є самостійним процесуальним джерелом доказів у кримінальному провадженні з огляду на зміст ч. 2 ст. 84 КПК України. Проте виникає питання щодо доказового значення висновку спеціаліста.

На відміну від експерта, спеціаліст не проводить самостійних експертних досліджень, а надає консультації, допомогу та роз'яснення з питань, що потребують спеціальних знань. Його участь може бути потрібна на різних етапах кримінального провадження – під час огляду місця події, допиту, обшуку чи пред'явлення для впізнання.

Відповідно до положень статті 71 КПК України спеціаліст може залучатися для: а) надання безпосередньої технічної допомоги (здійснення фотографування, складання схем, планів, креслень, відбір зразків для експертизи тощо); б) надання консультацій, роз'яснень та довідок; в) підготовки висновків у ході

досудового розслідування кримінальних проступків, у тому числі до моменту внесення відомостей до ЄРДР.

Тобто використання спеціальних знань у кримінальному провадженні сприяє формуванню доказів, процесуальними джерелами яких на даний час законодавець визначає висновок експерта (ч. 2 ст. 84 КПК України) та висновок спеціаліста у провадженнях про кримінальні проступки (ч. 1 ст. 298-1 КПК України).

Лук'янчиков Є.Д. зазначив, що висновок спеціаліста не може прирівнюватися до висновку експерта, оскільки вимоги до осіб, що володіють спеціальними знаннями і можуть залучатися як експерти чи спеціалісти, є різними, а для спеціалістів на нормативному рівні вони взагалі не встановлені. Крім того, процесуальний порядок їх залучення, а також форма й зміст висновку спеціаліста законодавчо не визначені. Якщо ж при отриманні висновку спеціаліста дотримуватися усіх вимог, передбачених для експертного висновку, виникає питання щодо доцільності та необхідності такого підходу, адже існує перевірений практикою інститут судової експертизи для використання спеціальних знань [4].

На нашу думку, висновок спеціаліста, отриманий у результаті експрес-аналізу (попереднє дослідження), не фіксується за визначеною КПК України формою й змістом у процесуальному документі, тому не може мати статусу доказу. Водночас він відіграє важливу практичну роль, оскільки допомагає визначити напрями розслідування, а також формувати й перевіряти слідчі версії.

Верховний Суд, розглядаючи касаційну скаргу засудженого у справі від 29.05.2023 № 583/877/21 за ч. 2 ст. 286 КК України, висловився з приводу можливості використання висновку спеціалістів у якості доказу у кримінальному провадженні щодо злочинів. Зокрема йдеться, що зі змісту ст.ст. 84, 298-1 КПК України випливає, що висновок спеціаліста, визначений абзацом другим частини першої ст. 298-1 КПК України, не відноситься до доказів у кримінальному провадженні щодо злочинів. Тому він не може використовуватися для підтвердження чи спростування обставин, які підлягають доказуванню відповідно до ч. 1 ст. 91 КПК України [5]. Подібний висновок міститься й у

постанові Верховного Суду від 07.11.2024 у справі № 344/8350/22. У цій постанові наголошується, що висновок спеціаліста у розумінні ст. 298-1 КПК України не є доказом у кримінальному провадженні щодо злочинів, а тому не може підтверджувати чи спростовувати передбачені ч. 1 ст. 91 КПК України обставини, які підлягають доказуванню [6].

Щодо оцінки висновку спеціаліста Бондар В.С. посилається на практику ЄСПЛ, зокрема справу «Пічугін проти Росії». Зокрема, Суд зазначив, що відмова національних судів визнавати висновки спеціалістів як докази порушує принцип рівності сторін. У цьому рішенні було констатовано порушення п. 1 та пп. (d) п. 3 ст. 6 Конвенції у зв'язку з несправедливим дослідженням доказів. У контексті цього варто згадати положення ч. 5 ст. 9 КПК України згідно з якою кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ.

З цього приводу Бондар В.С. слушно вказує, що на законодавця покладається обов'язок забезпечити належні гарантії допустимості та перевірки доказів у межах змагального судового розгляду й підтверджує важливість визнання висновку спеціаліста як джерела доказів [7].

Таким чином, висновки експерта та спеціаліста є важливими інструментами забезпечення об'єктивності та повноти кримінального провадження. Хоча висновок експерта має самостійне процесуальне значення та може бути ключовим доказом, висновок спеціаліста, як правило, носить допоміжний характер і не є формально доказом у справах про злочини. Разом із тим, їхнє використання дозволяє більш ефективно формувати та перевіряти слідчі версії, забезпечує належну оцінку обставин справи та посилює позиції учасників процесу. Практика ЄСПЛ зобов'язує законодавця внести відповідні зміни до національного кримінального процесуального законодавства для визнання висновку спеціаліста як окремого процесуального джерела доказів. Отже, висновки експерта та спеціаліста є невід'ємною частиною сучасного кримінального процесу та сприяють захисту прав сторін і встановленню істини у провадженні.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради*, 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text>
2. Висновок експерта у кримінальній справі, як допустимий доказ у цивільній справі. Публікація на сайт: *Поради юриста, інформаційно-правовий портал* [Електронний ресурс]. URL: <https://porady.org.ua/vysnovok-eksperta-u-kryminalniy-spravi-yak-dopustymyy-dokaz-u-tsyvilniy-spravi>
3. Поліщук А.С. Висновок експерта: зміст та значення. *Електронне наукове видання «Юридична наука як правова основа інноваційного розвитку України»*, 2017. м. Київ, С. 44.
4. Лук'янчиков Є.Д. Співвідношення висновку експерта з висновком спеціаліста в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Том 1 № 76 (2023). С. 174-176.
5. Постанова Верховного Суду від 29.05.2023 у справі № 583/877/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111348306>
6. Постанова Верховного Суду від 07.11.2024 у справі № 344/8350/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123081920>
7. Бондар В.С. Висновок спеціаліста як джерело доказів у кримінальному провадженні. *Науково-практичний журнал «Вісник кримінального судочинства»*, 2023. № 3-4. С. 32-33